

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

ПСИХОАНАЛИЗА

1. Фройд. Нормънд Холанд.

Лекция 13

Преподавател: гл. ас. д-р Дарин Тенев

Възникване. Бройер и Фройд

Възникването на психоанализата във формата, в която я познаваме днес, се дължи на срещата между Йозеф Бройер и Зигмунд Фройд.

Фройд се е върнал от Париж, където е учил при специалистта по хистерия Ж.-М. Шарко; Бройер пък вече има частна практика, в която е открил, че под хипноза хистериците казват неща, които в будно състояние твърдят, че са забравили.

Хистерия

Хистеричната невроза буди учудване през XIX век, защото физиологично тялото е добре, а въпреки това се държи странно – има временна парализа на крайници, гърчове, нарушения на зрението и т.н.

Предположението на Бройер и Фройд е, че проблемът е психически, но тъй като не може да намери психичен израз, се превръща в телесни симптоми. Това превръщане те наричат *конверсия*.

Хистерия

Фройд дава пример с руслото на река, което се разделя в определен момент на две. Ако единият канал се запуши (психиката), то другият ще се надовни (тялото).

Кое води до запушване на психичната река?

Съществуването на неприемливи, непоносими желаниа, афекти, представи, мисли, които искат да се върнат и намерят израз. За съзнанието обаче те са неприемливи и субектът изразходва твърде много енергия, за да ги държи настрана.

Несъзнаваното

Това наблюдение води до заключението, че има душевни процеси, които не са съзнателни, до които съзнанието няма достъп.

Триоте оси на психичния живот

За Фройд психичния живот може да се разглежда в три аспекта или по три оси:

1. *Топика*: разглежда се разделението на местата, в които се води психичния живот;
2. *Динамика*: разглежда психичните феномени като резултат от конфликт на сили с определен натиск и с нагонна природа;
3. *Икономика*: разглежда психичните феномени според кръговрата и разпределението на нагонната енергия.

Първа топка

Първата топка, която предлага Фройд, се състои от съзнание (Сз), предсъзнавано (Псз) и несъзнавано (Нсз).

В този смисъл, обласдтта на онова, което не се съзнава се дели на две: Псз и Нсз. Разликата между тях е, че докато Псз е областта на това, което в момента не е предмет на съзнанието, но всеки момент може да бъде извикано, то Нсз е областта на онова, до което съзнанието принципно няма достъп.

Първа топка

Така докато границата между Сз и Псз е граница на осъзнаване, която не затруднява достъпа на съзнанието, то границата между Псз и Нсз е създадена от цензура, която не позволява попадналото там да се върне.

Съзнанието, от своя страна, функционира съвместно с възприятието и тяхната система Фройд изписва често заедно: В-Сз.

Изтласкване

Представа може да отиде в несъзнаваното само ако е изтласкана там. Механизмът на изтласкване разграничава *първично изтласкване* от вторично или *същинско изтласкване*.

Първичното изтласкване се случва, когато на психична представа и бъде отказано включване в съзнанието. Но така се извършва *фиксация*; т.е. Енергията ни остава вложена там. Това първично изтласкано тогава започва да привлича по асоциация други представи.

Изтласкване

Вторичното изтласкване е свързано с психични производни на първоначалната изтласкана представа.

Следователно има две сили, които работят: изтласкващата цензура на съзнанието и привличащата сила на несъзнаваното (първичното изтласкано).

В един от случаите си (текста за Шребер) Фройд описва процеса като съставен от три фази: 1. фиксация; 2. ъщинско изтласкване; 3 повторна поява на изтласканото (което чрез симптоми и всякак иска да се завърне).

Изтласкване

В “Три студии върху теорията на сексуалността” Фройд пише: “Механизмът на изтласкването не може да бъде схванат, ако се има предвид само единият от тези два взаимодействащи процеса. За сравнение би могъл да послужи начинът, по който туристът бива качван на върха на голямата пирамида в Ел-Гиза: от едната страна го бутат, а от другата го теглят.”

Изтласкване

Трябва да се уточни, че има различни разновидности на изтласкването.

При хистеричните неврози най-често става дума за *изтласкване чрез амнезия*.

Не е такъв случаят при натрапливите неврози, където има не амнезия, а разкъсване на каузални зависимости вследствие отказ от афекти. Изопачаването тук става чрез 1) елипса; 2) вмъкване на времеви интервал; 3) генерализиране (изолиране от конкретен контекст).

Работата на несъзнаваното

Несъзнаваното се проявява обаче съвсем не само в случаите на тежки психични изстройки, а също и в сънищата, вицовете, всекидневните грешки.

Принципът е, че при третата фаза (завръщането на изтласканото) има изопачаване (*Entstellung*), за да се намери път да се задоволи изтласканото желание.

Сънища

В може би най-известната си книга - “Тълкуване на сънищата” – Фройд казва, че в сънищата трябва да се разграничава манифестното съдържание от латентните мисли.

Манифестното съдържание е образувано от остатъци от деня и предсъзнавани мисли и желаня.

Латентните мисли се състоят от изтласканите желаня, които искат да бъдат осъществени.

Сънища

Латентните мисли използват елементите от манифестното съдържание, за да могат да осъществят под изопачена форма изтласканите желания.

Защо това е възможно по време на сън? Отговорът на Фройд е, че причината е в това, че съпротивата на цензурата, макар и да не се премахва, е силно отслабена.

Сънища

Изопачаването в съня има три форми, които могат да бъдат открити и в художествени произведения, което ги прави важни за занимаващите се с проблемите на интерпретацията.

На първо място е *сгъстяването (комбинирането)*. При него няколко латентни елемента, които имат нещо общо, се съчетават, спояват. Така е в случаите, когато насън смесваме няколко лица или няколко места в едно.

Сънища

Втори механизъм на изопачаване е *изместването (субституция)*. При него латентният елемент се замества от друг, като по този начин психичният акцент се премества от важния върху маловажен елемент.

Фройд дава пример с вица за селския ковач, който извършил тежко престъпление и го осъдили на смърт, но тъй като имали в селото само един ковач, а трима шивачи, един от шивачите понесъл присъдата на ковача.

Сънища

Третият механизъм на изопачаване е *драматизацията*, при която има превод на мислите в образи. Тук трябва да се отбележи важното наблюдение на Фройд, че в съня езикът, думите, са също просто образ, наред с другите образи.

Тези изопачавания минават впоследствие вторична обработка и най-сетне стават достъпни за съзнанието; измамили са цензурата.

СИМПТОМ

По не съвсем несвързан с тези изопачавиня начин действа и СИМПТОМЪТ.

Симптомът е “представител на изтласканото пред Аза”.

“Симптомообразуването е заместител на нещо друго, неосъществено.”

При симптома цензурата и съпротивите са пробити, но за сметка на смисъла. При симптома винаги нещо пречи да се изградят смисловите взаимовръзки. Смесълът на симптома трябва да остава несъзнаван, за да има симптом.

Втора топка

Първичното изтласкване обаче дълго време остава загадка за Фройд, защото нищо не обяснява какво го е дръпнало към несъзнаваното. (А за изтласкването трябва две сили.)

От друга страна как цензурата, която пази съзнанието от несъзнаваното сама е несъзнавана?

Фройд решава тези и други проблеми, появили с в процеса на работата му, като въвежда една втора топка.

Втора топка

Втората топка се състои от Аз, Свръхаз и То.

Фройд предлага да наричаме Аз онова, което е на върха на несъзнаваното в най-широк смисъл. “Азът представлява онази част от То, която се е изменила под влияние на външния свят при посредничеството на В-Сз.” Азът полага усилия да осъществява влиянието на външния свят върху То и своите намерения, стреми се да замени принципа на удоволствието, господстващ неограничено в То, с принципа на реалността.

Възприятието изпълнява за Аза онази роля, която в То се пада на нагоните.

Втора топка

То е мястото на нагоните.

Най-общо нагоните могат да се определят психоаналитично като динамични процеси, които имат тласък или натиск, насочващ организма към някаква цел. Източникът на нагона е телесна възбуда (напрежение), а целта е задоволяване, което да премахне напрежението. Обектът на нагоните е онова, чрез което той постига целта си.

Втора топка

В “Три студии...” Фройд пише: “Под “нагон” не можем да разбираме нищо друго освен психичния израз на един постоянно течащ, вътрешносоматичен източник на дразнение за разлика от “дразнението”, което се предизвиква от единични и идващи отвън възбуди.”

Втора топка

По времето, когато въвежда втората топка, Фройд е развил своето виждане за нагоните, като е посочил няколко важни разделения.

- А) Има разлика между инстинкта за самосъхранение и нагона. Нагонът търси удоволствие отвъд прякото задоволяване на нужда. Сексуалната енергия на нагона се нарича либидо.
- Б) Сексуалните нагони се делят на нарцистични, когато са обърнати към Аза, и обектни, когато са насочени навън, към някакъв външен обект.

Втора топка

Най-сетне, сексуалните нагони се противопоставят на нагона към смъртта, който се стреми не просто към понижаване на напрежението и връщане в състояние на хомеостаза, а към състоянието на абсолютна нула, състоянието, предхождащо живота.

Нагонът към смъртта е разрушителен. Когато е насочен навътре, води до мазохизъм, саморазрушаване, самоубийство. Когато е насочен навън, води до садизъм, агресия, желание за унищожение.

Втора топка

Инстанцията на Свръхаза няма своя аналог в първата топка. Тя възниква при интроецирането на външни авторитети (родителски и не само) и превръщането им във вътрешен коректив.

Свръхазът изпълнява три функции:

- Себенаблюдение (но така внася разцепване в Аза)
- Съвест (която се проявява като чувство за вина)
- Идеал (който служи като мотив за идентификация по-късно)

Психоанализа и изкуство

Всички неща, описани дотук, оказват пряко влияние не само върху творенето, но и върху възприемането на произведения.

И все пак, при контакта с художествени произведения рядко възникват същите съпротиви, каквито се появяват при досега с психоанализата или непосредствено със сексуалната тематика.

Психоанализа и изкуство

Най-общо могат да се открият два механизма, чрез които е обяснено това при Фройд.

Първият механизъм минава през прикритото осъществяване на несъзнаваните желания (обектни или нарцистични). Прикритостта е създадена от естетическата форма, която функционира като *пред-удоволствие* (*Vorlust*), удоволствие, което обещава удоволствието (макар че със същия жест го отлага).

Психоанализа и изкуство

Вторият механизъм е този на сублимацията.

Сублимация е процес, при който обектното либидо се прехвърля върху цел, далечна на сексуалното задоволяване; отклонение на сексуалността. Веднъж отклонено, енергията, която е либидото, сега може да се впряга в творчеств, обществени дела, занимания с философия и т.н.

Корелатът на сублимацията е *идеализация* на обекта.

Идеализацията повишава психичното значение на обекта.

Психоанализа и изкуство

Фройд се занимава предимно с творчеството и не обръща толкова внимание на процеса на възприемане.

Много психоаналитици от втората половина на ХХ век за сметка на това започват да се занимават задълбочено с въпроса за възприятието на художествени творби.

Тук ще представя само един от тях – американският психоаналитик и литературовед Норман Холанд.

Психоанализа и изкуство

Според Холанд отношението между Аза и неговата идентичност е като това между текста и неговото единство. Азът е вариация върху *идентичностна тема*, която удържа целостта на индивида през вариациите, без никога да се проявява пряко.

“Можем да схващаме индивида като изживяващ вариации върху идентичностна тема (an identity theme), съвсем както музикантът изсвирва безкрайност от вариации върху една-единствена тема.”

Психоанализа и изкуство

Аналогията на отношенията може да се изрази със следната таблица:

	Тема (относително фиксирана)	Вариации (относително проенлива)
Индивид	идентичност	Аз
Творба	единство	текст

Психоанализа и изкуство

Става ясно, че *Аз и текст са близо до опита,*
докато
идентичност и единство са абстрактни
принципи.

Психоанализа и изкуство

Холанд дава следния пример:

Може да определите бързо темата на една книга, но да не знаете какво ще се случи.

Може да знаете идентичността на един човек от дете, но да не знаете точно в какво ще се превърне.

Психоанализа и изкуство

- *Единството в текстовете зависи от идентичността, която го откива*
- *Интерпретацията е функция на идентичността като вариации по идентичностна тема*

Психоанализа и изкуство

Има няколко основни принципа, ръководещи отношението между идентичността и създаването на литературен опит.

Тяхната основа е в следното положение:

Идентичността въз-създава (re-creates) себе си.

Психоанализа и изкуство

Ето принципите:

- 1: **Защити:** Да възсъздадем от литературната творба характерните си стратегии за справяне с дълбоки страхове. Само така ще можем да откликнем на творбата.
- 2: **Фантазии:** Всички читатели създават от фантазиите, които привидно са „в” творбата фантазмите, които отговарят на характерните им структури.

Психоанализа и изкуство

3: Трансформация: Трансформираме суровите фантазии в цялостно преживяване с естетическа, морална, интелектуална или социална кохерентност и значимост.

Психоанализа и изкуство

Схемата на тези принципи Холанд нарича DEFT (Defense Fantasy Transformation). Думата DEFT означава „сръчен, ловък“ и е за предпочитане пред другото възможно съкращение: daft – „глупав, гламав“.

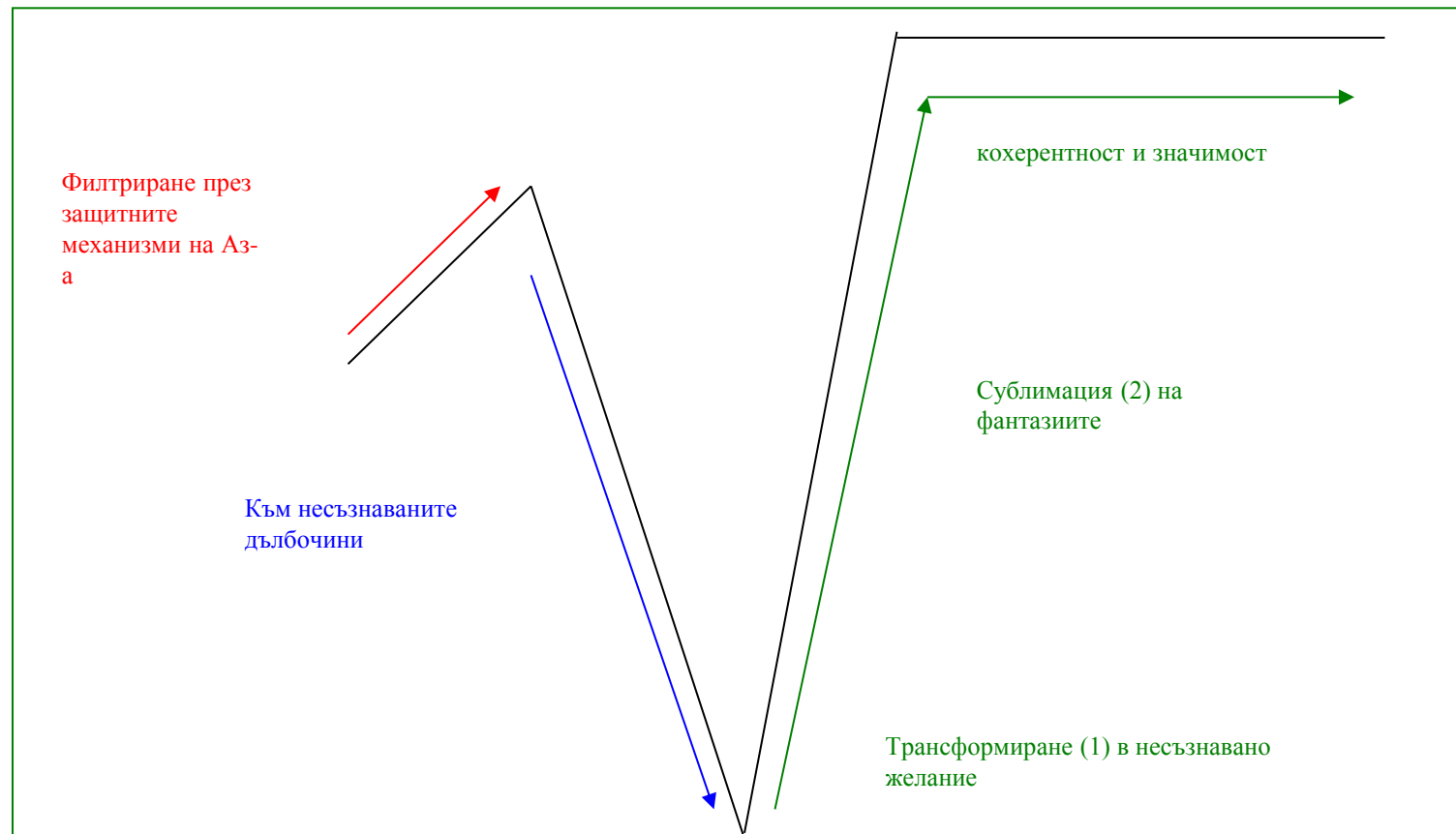
Психоанализа и изкуство

Движението, което схемата описва, е:

1. Преодоляване на психичните ни защиты, свързани със страховете ни. Първото, което прави творбата е да преодолее защитите.
2. Веднъж преодоляла ги, сега тя освобождава пътя за развихряне на фантазното осъществяване на собствените желания чрез произведението (срв. момченцата, които гледат Спайдърмен).
3. Ако нещата останат така обаче, Аза би се отвратил от себе си и затова е нужно трето движение, на сублимация, движение, което а) да направи фантазиите приемливи и б) да изгради естетическата кохерентност и човешката значимост на произведението. Схемата DEFT има формата на $\sqrt{\quad}$ (корен квадратен).

Психоанализа и изкуство

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА

Схема BG051PO001-4.3.04

„Развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование“

Проект BG051PO001-4.3.04-002

Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във
Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Този учебен ресурс е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз.